

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 29 stycznia 2026 r.

Poz. 477

Podpisany przez:

Artur Władysław Słowik

Data: 29.01.2026 14:52:16

UCHWAŁA NR XX.128.2026 RADY GMINY MĘDRZECHÓW

z dnia 26 stycznia 2026 roku

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów na lata 2026-2029”.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 ze zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Mędrzechów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów na lata 2026-2029” w brzmieniu określonym w załączniku Nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Mędrzechów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Barbara Brożek

Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr XX.128.2026
Rady Gminy Mędrzechów
z dnia 26.01.2026 r.

**Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów
na lata 2026 – 2029**

Opracowanie: *Labrys* Urszula Jedynak

Mędrzechów, październik 2025 r.

Spis treści:

1. Wstęp	s. 3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	s. 12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 15
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	s. 15
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	s. 17
Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy	s. 17
Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa	s. 19
Zabytki archeologiczne	s. 22
Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	s. 27
Dziedzictwo niematerialne	s. 27
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 28
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	s. 30
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	s. 33
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	s. 33
7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ	s. 35
8. Instrumentarium realizacji GPOnZ	s. 37
9. Zasady oceny realizacji GPOnZ	s. 39
10. Źródła finansowania GPOnZ	s. 40
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	s. 49
12. Podsumowanie	s. 50

załącznik 1

załącznik 2

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami (GPOnZ) jest dokumentem strategicznym, pełniącym funkcję podstawowych wytycznych do zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie lokalnym. Jest to element wspierający politykę administracyjną w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania działań w dziedzinie ochrony zabytków oraz popularyzacji i promocji dziedzictwa kulturowego.

Bazuje on na identyfikacji dziedzictwa w granicach administracyjnych gminy Mędrzechów wykonanej w ramach Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ), ale uwzględnia również dziedzictwo niematerialne oraz analizę zachowanego krajobrazu kulturowego. Dokument ten uwzględnia zmiany zaistniałe na przestrzeni minionych czterech lat w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza uaktualnienia w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy w okresie realizacji poprzedniego programu (2017-2020). GPOnZ odnosi się zarówno do ponadlokalnych celów opieki nad zabytkami, a także do lokalnych strategii rozwojowych gminy. Przygotowany program bazuje na zasobach własnych gminy, ale również na zabytkach, które stanowią własność innych podmiotów znajdujących się na terenie gminy.

Utworzenie gminnego programu ma na celu nie tylko zahamowanie procesów degradacji zabytków, ale także wyznaczanie kierunków działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ochrony krajobrazu kulturowego, upowszechniania i promowania dziedzictwa gminy. GPOnZ ma również za zadanie zwiększyć wiedzę mieszkańców o lokalnych zabytkach i tradycjach, a także zwrócić uwagę na potrzebę ich zachowania dla kolejnych pokoleń. Może on w ten sposób wpływać na zwiększenie potencjału gminy poprzez integrację społeczności lokalnej wokół problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Delegatura w Tarnowie oraz przyjęciu go uchwałą Rady Gminy Mędrzechów będzie stanowił „platformę” do współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków, a Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Krakowie, Delegatura w Tarnowie.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z jej najnowszymi zmianami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania programu opieki nad zabytkami na okres czterech lat przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. Są to:

- 1) (uchylony)
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powyższa ustawa (również w art. 87) nakłada na samorząd następujące obowiązki i uprawnienia:

- uzyskanie opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla opracowanego programu przed przyjęciem przez radę gminy (ust. 3),
- publikację w dzienniku urzędowym województwa (ust. 4),
- sporządzenie (co 2 lata) przez zarząd gminy sprawozdania z realizacji programu w okresie dwuletnim i przedstawienie go radzie gminy (ust. 5).

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce podnosi przede wszystkim Konstytucja, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, a w szczególności:

- art. 5 określa dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie,
- art. 6 ust. 1 mówi, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju,
- art. 86 stanowi, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Ustawa nakłada na organy samorządowe i właścicieli zabytków następujące obowiązki:

- art. 4 Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
 - 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
 - 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

- art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje również podstawowe pojęcia dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają (art. 6, ust. 1):

- art. 6, ust. 1, pkt 1 - zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 2 - zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 3 - zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (Art. 6, ust.2)

Artykuł 7 tej ustawy definiuje formy ochrony zabytków i są to:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Artykuł 16 daje samorządom gminnym uprawnienia do wprowadzania przestrzennej formy ochrony jaką jest park kulturowy, i tak:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
 - 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Z kolei art. 17 mówi:

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:
 - 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 - 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
 - 4) składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54). W art. 19 ustawodawca zwraca uwagę na konieczność uwzględniania ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym:

1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych¹¹:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20).

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

W art. 22 zamieszczone są wytyczne dotyczące prowadzenia gminnej ewidencji zabytków:

- art. 22, ust. 1, pkt 4 – Wójt, burmistrz, prezydent miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy,

¹¹ Podobnie jak w znowelizowanej w 2023 roku Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która również zawiera zapisy określające konieczność uwzględnienia wymagań ochrony zabytków podczas przygotowywania planu ogólnego (Art. 13b, pkt. 3j) oraz uzgodnienia jego projektu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków (Art. 13i, pkt. 5b).

- art. 22, ust. 1, pkt 5 - W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) utracił moc z dniem 18.05.2023 w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia (na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 roku Dz.U. poz. 951).

Prawo o ochronie zabytków wprowadza możliwość finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a nie, jak dotychczas, jedynie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (art. 81). Ta sama ustawa wyznacza wójta, burmistrza lub prezydenta miasta jako instytucje do których należy zgłaszać wszelkie informacje dotyczące stanu zachowania zabytków oraz odkrycia zabytków archeologicznych (rozdz. 11).

Podczas opracowywania niniejszego programu wzięto również pod uwagę inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które są zamieszczone w wielu obowiązujących ustawach, a w tym w:

- 1) ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1130)
- 2) ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r. poz. 418)
- 3) ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r. poz. 647)
- 4) ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478)
- 5) ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145)
- 6) ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- 7) ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385);
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują natomiast przepisy:

- 1) ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164)

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej są zawarte:

- 1) w ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2023 r. poz. 102);
- 2) w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Ponadto zasady prowadzenia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uszczegółwiają inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259) mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie;
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz. U. z 2015 r. poz. 979);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066);
- rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1901);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 i z 2006 r. Nr 24, poz. 181);
- rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 poz. 2425);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 r. Nr 113, poz. 661, z 2019 r. poz. 1886 i z 2021 r. poz. 56);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609, z 2019 r. poz. 1721 i z 2021 r. poz. 81);

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019, poz. 1470).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Najważniejsze cele strategii państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały określone w **Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026** (Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.). Wyznacza on kilka kluczowych kierunków działań, których celem nadrzędnym jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii, a w rezultacie zwiększenie zasobu zabytków w Polsce. Składają się na niego poniższe cele szczegółowe oraz kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunek 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju

Kierunek 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, w skład którego wchodzi następujące zadania: model i system wartościowania zabytków, plany zarządzania dla Pomników Historii, wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych, system bezpieczeństwa zabytków i projektowanie konserwatorskie.

Kierunek 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań w postaci implementacji konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków, wdrożenia Konwencji UNESCO z 2001 roku, współpraca międzynarodowa z UNESCO, wsparcie procesu tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Kierunek 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych w postaci cyfryzacji procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków, opracowania i realizacji programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków

Kierunek 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez wdrożenie i rozwój programu AZP+, digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego, rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D, rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 3: rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Kierunek 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych, obejmujący następujące zadania: strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków, **wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami, *twój dom – dialog z tradycją*, upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkola rzemiosł CAD”, warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich, wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych, proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.**

Kierunek działań 3.2: edukacja i podnoszenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego z następującymi zadaniami: **włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach, badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego, pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny, kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego, wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom, edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.**

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi następujące programy, które umożliwiają realizację założeń powyższego programu (szczegóły na stronie www.nid.pl):

- Wspólnie dla dziedzictwa
- Niematerialne – przekaz dalej
- Ochrona zabytków archeologicznych

Ponadto uchwałą Nr 155 z dnia 27 października 2020 r. Rada Ministrów ogłosiła dokument **„Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”** (M.P. z 2020 r. poz. 1060), w którym zawarła trzy cele szczegółowe dotyczące wsparcia kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju, wzrostu jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków (cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne; cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich; cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju).

Dla ochrony zabytków istotny jest drugi cel szczegółowy.

Cel ten polega na „budowaniu kompleksowej polityki państwa w zakresie zwiększania szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej, wzrostu udziału i zaangażowania obywateli w życie publiczne oraz ich wpływu na planowanie i realizację zadań publicznych zgodnie z zapotrzebowaniem społecznym”.

Na cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich składają się:

2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,

2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,

Cel polegający na wdrożeniu aktywnego uczestnictwa w kulturze. Dziedzictwo kulturowe należy „efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego, m.in. przez różnorodne inwestycje w jego elementy: dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocję dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz uznanego przez Prezydenta RP za Pomniki Historii, a także rozwój turystyki kulturowej przy wykorzystaniu idei Europejskich Szlaków Kulturowych”

W ramach celu realizowane będą następujące projekty strategiczne: **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, Rozwój Turystyki Kulturowej, Krajobraz mojego miasta** („którego celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm, instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej. Zwiększony zostanie nacisk na działania edukacyjne oraz promocyjne w zakresie kształtowania i ochrony estetyki przestrzeni publicznej”) itp.

Poza tym realizowane będą następujące cele:

2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,

2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,

2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.2. *Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.*

Przy opracowywaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami odnoszono się do podstawowych dokumentów określających wizję rozwoju województwa małopolskiego i powiatu brzeskiego oraz do opracowań strategicznych w zakresie planowania przestrzennego i ochrony zabytków na obszarze regionu i powiatu. Są to:

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” (Uchwała Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr XXXI/422/20 z dnia 17 grudnia 2020 roku)

W dokumencie przedstawiono cztery główne wyzwania dotyczące dziedzictwa kulturowego:

„Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).

Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.

Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.

Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej”

W wyżej wymienionej strategii wyszczególniono główne kierunki działania związane z dziedzictwem kulturowym i jego zachowaniem:

Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego poprzez:

1. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym, odtwarzanym i rekonstruowanym wraz z ich otoczeniem nowych funkcji użytkowych.
2. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla małopolskich wzorów etnograficznych w oparciu o regionalne formy i motywy ludowe.
3. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i form aktywności regionalnych.
4. Wzmocnienie edukacji kulturalnej.
5. Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury w celu realizacji programów kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży, oraz sprzyjających międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych.
6. Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
7. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:
8. Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne, przy uwzględnieniu rozwiązań proekologicznych.
9. Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej oraz wymiana doświadczeń i wiedzy w celu budowania nowych wartości, w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
10. Wspieranie aktywności twórców, artystów i lokalnych animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
11. Prezentacja dorobku małopolskich twórców i artystów poza granicami województwa.
12. Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
13. Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.
14. Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.
15. Intensyfikacja działań marketingowych i promocyjnych podmiotów działających w obszarze kultury i dziedzictwa.

**Program Opieki nad Zabytkami Województwa Małopolskiego na lata 2022-2025
(Uchwała Nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 roku)**

Misję najnowszej edycji programu można określić jako „Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem”. Do misji tej zaliczmy następujące działania:

- zapewnienie możliwie najskuteczniejszej ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego – zarówno tego najcenniejszego, jak i tych wszystkich jego aspektów, które w powszechnym odbiorze nie są jeszcze postrzegane jako wspólne dziedzictwo kulturowe warte ochrony i opieki,
- utrzymanie bogactwa i zróżnicowania kulturowego wynikającego z długiej historii regionu,
- wydobycie inspiracyjnej siły dziedzictwa kulturowego dla teraźniejszości i przyszłości,
- harmonijna korelacja środowiska zurbanizowanego ze środowiskiem przyrodniczym,
- przywrócenie, uporządkowanie i pielęgnowanie krajobrazu kulturowego Małopolski, zagrożonego lub skażonego działaniami człowieka i rozwojem cywilizacji, związanymi np. ze niszczeniem zasobów naturalnych i kulturowych, zakłóceniami funkcjonowania ekosystemów przyrodniczych, działaniami prowadzącymi do zmian fizjonomii krajobrazu, do niszczenia układów kompozycyjnych, układów historycznych, wprowadzaniem chaosu w przestrzeni, pozbawianiem jej indywidualności i funkcjonalności,
- powiązanie przestrzeni w sieć o wieloaspektowym znaczeniu i licznych funkcjach,
- kreowanie regionalnej tożsamości wspartej na dziedzictwie, z której obecne i przyszłe pokolenia mogą czerpać wzorce oraz pomysły w procesie rozwoju osobistego, społecznego, gospodarczego,
- wzmacnianie aktywności i odpowiedzialności obywatelskiej za dziedzictwo kulturowe regionu, budowanie potencjału społecznego i relacyjnego dla dziedzictwa.

W programie został zawarty cel strategiczny: „Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan”, składający się z trzech celów operacyjnych i sześciu celów priorytetowych.

Cel operacyjny I - Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu

Priorytet I.1 Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa

Priorytet I.2 Pielęgnowanie tradycji regionalnych, w tym spuścizny po historycznej wielokulturowości regionu

Cel operacyjny II - Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

Priorytet II.1 Wzmacnianie systemowej współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego

Priorytet II.2 Rozwijanie nowych możliwości zarządzania obiektami zabytkowymi związanych z wyzwaniami przyszłości

Cel operacyjny III - Kompetentna edukacja i promocja w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego

Priorytet III.1 Kształtowanie postaw wrażliwości na wartości dziedzictwa kulturowego

Priorytet III.2 Upowszechnianie walorów dziedzictwa kulturowego

Strategia Rozwoju Powiatu Dąbrowskiego na lata 2023-2030 (Uchwała Nr LV/525/2023 Rady Powiatu Dąbrowskiego w Dąbrowie Tarnowskiej z dnia 28.12.2023 r.)

W Strategii Rozwoju Powiatu Dąbrowskiego wytyczono trzy cele strategiczne, w których zawarto najważniejsze planowane działania. Istotny dla ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego jest cel 2 – stabilny rozwój społeczny oraz niżej wymienione kierunki działań:

1. integracja i budowanie tożsamości poprzez system wsparcia powstawania i rozwoju organizacji pozarządowych, tworzenie warunków do zawiązywania oraz wzmacniania współpracy międzysektorowej, poprawa stanu zachowania i upowszechniania dziedzictwa kulturowego i naturalnego, kreowanie i promowanie liderów lokalnych, wspieranie oddolnych inicjatyw na obszarach miejskich i wiejskich, budowanie potencjału partnerów i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.
2. zagospodarowanie czasu wolnego poprzez rozbudowę i udostępnienie infrastruktury rekreacyjno-sportowej, wspieranie rozwoju pasji i talentów, tworzenie warunków do aktywności kulturalnych mieszkańców, zbudowanie produktu turystycznego bazującego na unikatowych atrakcjach obszaru.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Strategia rozwoju Gminy Mędrzechów na lata 2012-2025 (Uchwała Nr XXVI/123/13 Rady Gminy w Mędrzechowie z dnia 7 lutego 2013 r.)

Dla zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego przeznaczono obszar VI we wspomnianym wyżej dokumencie tj cel strategiczny: kształtowanie nowego wizerunku gminy poprzez wykorzystanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego, budowę infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz skuteczną promocję. W jego skład weszły następujące cele operacyjne i poszczególne projekty:

1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i odnowa wsi:

- renowacja i odnowa obiektów zabytkowych, zlokalizowanych na terenie gminy.
- odnowa i kształtowanie centrów sołectw: wykonanie parkingów, placów zabaw, urządzenie zieleni.
- zachowanie ciągłości kulturowej poprzez pielęgnowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego: tradycji, obrzędów, lokalnego folkloru.
- promocja lokalnej twórczości w dziedzinie kultury i sztuki – wydawanie materiałów wystawowych, druk wydawnictw promocyjnych, organizacja wystaw, pikniki kulturalne,
- zachowanie lokalnego rzemiosła, sztuki.
- stworzenie Gminnego Zespołu Folklorystycznego.
- rozwój i promocja Gminnej Orkiestry Dętej w Woli Mędrzechowskiej.

2. Rozwój infrastruktury rekreacyjno wypoczynkowej:

- utworzenie wakacyjnej bazy noclegowej w szkole w Mędrzechowie
- wytyczenie i oznakowanie szlaków spacerowych, tras rowerowych, konnych, itp.

- wykorzystanie piękna terenu Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wisły przez wytyczanie ścieżek przyrodniczo – edukacyjnych.
- zagospodarowanie brzegu Wisły przez utworzenie miejsca biwakowego i przystani kajakowej.

3. Rozwój alternatywnych źródeł dochodu rolników – wsparcie procesów organizacji gospodarstw agroturystycznych i turystyki weekendowej.

4. Tworzenie systemu promocji gminy

- publikacja informatora obejmującego kompleksowo wszystkie walory gminy: krajobrazowe, historyczne, kulturowe, inwestycyjne, turystyczne, kalendarz imprez kulturalnych, punkty usługowe, miejsca noclegowe itp.
- utworzenie stanowiska ds. Informacji Turystycznej i Promocji gminy,
- ustawienie na terenie gminy tablic informacyjnych, mapy gminy, opisy ciekawych miejsc, itp.
- opracowanie i wydanie monografii gminy.
- nawiązanie współpracy z sąsiednimi samorządami i gminami partnerskimi w celu wspólnego rozwiązywania problemów i wymiany doświadczeń.
- kreowanie marki i promocja produktów lokalnych.

Plan Ogólny Gminy

Gmina Mędrzechów przystąpiła w 2024 roku do sporządzenia planu ogólnego gminy.

Uchwała Rady Gminy Mędrzechów w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków Gminy Mędrzechów w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków (Uchwała NR XLVI.277.2023 rady gminy Mędrzechów z dnia 16 listopada 2023 roku)

Rada Gminy Mędrzechów przyjęła uchwałę w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków Gminy Mędrzechów. O udzielenie dotacji może ubiegać się podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, trwałego zarządu, użytkowania wieczystego lub ograniczonego prawa rzeczowego. Dotacja może być udzielona do wysokości środków zabezpieczonych w budżecie gminy oraz środków uzyskanych w ramach dofinansowania ze źródeł zewnętrznych. Dotacja może być udzielona do wysokości 100% koniecznych nakładów na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. Uchwała szczegółowo określa zasady przyznania dotacji oraz rozliczenia się z niej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy

Gmina Mędrzechów leży w powiecie dąbrowskim, w województwie małopolskim. Powierzchnia wynosi 44,4 km², a w jej skład wchodzi siedem sołectw: Mędrzechów, Wola Mędrzechowska, Kupienin, Grądy, Wólka Grądzka, Odmęt i Wójcina.

Według podziału fizyczno-geograficznego gmina leży na terenie Niziny Nadwiślańskiej (będącej częścią Kotliny Sandomierskiej). Dolinę wypełniają czwartorzędowe osady rzeczne, pod którymi znajdują się morskie osady miocenu. Obok terasy zalewowej zauważyć można terasy wyższe – piaszczyste wydmy. Północną granicę gminy stanowi rzeka Wisła, południową Żabnica. Przez teren gminy przepływa również niewielka rzeczka Skrzynka oraz ma swoje źródła Rybnica. W północnej części znajduje się Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wisły oraz liczne starorzecza zarośnięte roślinnością szuwarową.

Najstarszymi miejscowościami w gminie są Mędrzechów i Kupienin. Pierwsza wzmianka o Mędrzechowie pochodzi z 1389 roku, którego właścicielem był Gotard. W 1474 roku wzmiankowany jest Krzesz z Kars. Na przełomie XV i XVI wieku lokowano wieś Odmęt i Wójcinę. W XVI wieku należały do rodziny Bonarów. Grądy wraz z Wólką Grądzką i Borem Grądzkim należały w XV wieku do Jana Wielowiejskiego herbu Półkozic, w 1577 roku notowana jako wieś szlachecka, której właścicielem był Teodor Ligęza. Wzmianka z 1533 roku określa Mędrzechów jako wieś królewską, wchodzącą w skład starostwa nowokorczyńskiego. Rejestry poborowe z 1577 roku określają ją również jako wieś królewską znajdująca się na terenie województwa sandomierskiego, w parafii Bolesław. We wsi znajdowała się karczma, łany kmieci, zagrodnicy i komornicy. Ciekawostką jest, że już w 1585 roku istniały w Mędrzechowie dwa gospodarstwa chłopskie, po jednym łanie wolnym od robocizn, posług, czynszów i danin, ale z obowiązkiem służby wojskowej. Jedno przetrwało do 1842 roku, kiedy zostało odsprzedane Zofii hrabinie Potockiej. W XVIII wieku Mędrzechów należał do rozległych dóbr Lubomirskich, a następnie Potockich (poprzez nadanie starostwa wiślickiego Stanisławowi i Izabeli Lubomirskim przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego). W 1822 roku klucz dóbr mędrzechowskich wraz z Biskupicami, Hubenicami, Kanną, Kozłowem, Kupieninem, Kuziami, Malcem, Podlipiem, Samocicami, Świebodzinem i Wolą Mędrzechowską odziedziczył Artur Potocki. W 1906 roku Zofia Maria z Potockich Tarnowska i jej mąż Zdzisław Jan Tarnowski sprzedali klucz mędrzechowski Marii Łempickiej. W lata 20-tych majątek został rozparcelowany. Podobnie wsią królewską był Kupienin. Potoccy bardzo przysłużyli się do rozwoju miejscowości. W 1844 powstała kaplica z prawem odprawiania mszy św. (podobnie w Woli Mędrzechowskiej), od 1888 roku stała się publiczna. W 1866 na terenie cesarstwa austro-węgierskiego przeprowadzono reformę administracji samorządowej. Powstała wówczas gmina Mędrzechów (licząca w 1874 roku 1106 mieszkańców) i Kupienin (647 mieszkańców). Oprócz tego na równych zasadach funkcjonowały tzw. obszary dworskie: Mędrzechów (100 osób), Grądy (38 osób), Kupienin (14 osób), Odmęt (16 osób), Wójcina (38 osób), Wólka Grądzka (28 osób). Powstały szkoły w Mędrzechowie, Grądach, Woli Mędrzechowskiej. W 1906 roku zakończono budowę linii kolejowej Szczucin – Tarnów, wybudowano wówczas budynek stacji kolejowej w Mędrzechowie. Od 1934 roku Mędrzechów stał się gminą

zbiorową, w skład której wchodziło 12 gromad. W okresie międzywojennym w Mędrzechowie funkcjonowała szkoła, poczta, stacja kolejowa, Kasa Stefczyka, mleczarnia, spółka sprzedająca maszyny rolnicze, cegielnia i składnica kółek rolniczych, 6 sklepów i 5 szynków. W czasie I wojny światowej ponad 100 osób z Mędrzechowa zostało wcielonych do wojska (większość z nich została ranna lub zginęła), walczyli na niemalże wszystkich frontach (w sierpniu 1914 roku walki z kawalerią rosyjską pod Annopolem, pod Skrzyńcem i Wierchowiskami, Kraśnikiem, z początkiem 1915 r. żołnierzy 57 pp. przegrupowano w okolice Gorlic, na przełomie roku 1915/1916 pułk walczył w okolicach Dobropola, Buczacza, w lecie 1916 roku to walki pod folwarkiem Okopy, Oleszą, nad rzeką Dniestr, a później rzeką Żłota Lipa, na jesieni 1916 roku w okolicie Marmarosz-Sziget). Wiele osób służyło w Legionach Polskich a później brało udział w wojnie polsko-bolszewickiej, co zostało upamiętnione powstaniem pomników ku ich czci w Mędrzechowie, Kupieninie i Grądach.

pomniki w Kupieninie i Grądach

Obywatele gminy Mędrzechów brali również udział w kampanii wrześniowej, a już od grudnia 1939 roku gestapo dokonywało masowych zatrzymań i rozstrzelań. Zginęła między innymi właściciel majątku w Mędrzechowie Zofia Sroczyńska oraz wielu mieszkańców nie należących do ruchu oporu, prześladowani byli księża. Na terenie Mędrzechowa i Bolesławia funkcjonowała placówka obwodu Dąbrowskiego AK pod kryptonimem „Mewa”/„Malwa”, która wykonywała szereg akcji dywersyjno – sabotażowych jak na przykład wykonanie wyroku na Rozmusie, funkcjonariuszu policji granatowej, na współpracowniku gestapo Leopoldzie

Wendlandzie, wójcie Bolesława i Mędrzechowa, któremu otruto luminalem, na żandarmie Engelbercie Guzdku.

Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa

Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, poprzez podejmowanie działań odnoszących się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania. Na obszarze gminy Mędrzechów krajobraz kulturowy tworzą historyczne układy ruralistyczne, zabytki budownictwa, zespół sakralny, cmentarze i miejsca pamięci, kapliczki i krzyże.

Charakterystyczny układ zabudowy wsi w gminie to obecnie wielodrożnica (dawniej ulicówka). Dawna zabudowa drewniana niestety zanika, chociaż można spotkać domy drewniane w dość dobrym stanie. Są to domy na planie prostokąta, z dwuspadowym dachem, z wejściem od strony południa, często z ozdobnym gankiem. Kilka starych, tradycyjnych domów oraz budynków użyteczności publicznej zachowało się w centrum miejscowości. Centrum Mędrzechowa w pewnym stopniu zachował dawny układ zabudowy. Do XIX wieku zabudowa wiejska ciągnęła się wzdłuż drogi od strony Szczucina i Kupienina, a kończyła dworem i folwarkiem, później również kaplicą (kościołem parafialnym).

Wśród zabytków architektury wyróżniają się obiekty będące pozostałościami dworu i folwarku w Mędrzechowie (dwór i leśniczówka).

Zabudowa wsi w Kupieninie i Odmęcie przez stulecia zmieniała się prawdopodobnie z uwagi na położenie w bliskości Wisły, która po katastrofalnych powodziach często zmieniała swoje koryto. W terenie widoczne są ślady po zakolach i starorzeczach a obecny układ dróg dostosowuje się to ukształtowanej powierzchni. Tam też w krajobrazie dominują ogławiane wierzby. Dosyć nowym elementem krajobrazu kulturowego jest aleja w Woli Mędrzechowskiej, która ze względu na duże walory przyrodnicze i malownicze powinna zostać zachowana.

główna ulica w Mędrzechowie

główna ulica w Mędrzechowie

krajobraz w Kupieninie i Woli Mędrzechowskiej

Elementem krajobrazu kulturowego są kościoły w Mędrzechowie oraz Woli Mędrzechowskiej (jeden wpisany do rejestru zabytków), cmentarze parafialne oraz cmentarz choleryczny z połowy XIX wieku. Wśród nich wyróżnia się cmentarz w Mędrzechowie z grupą charakterystycznych, zabytkowych nagrobków z lat 30-tych i 40-tych XX wieku oraz mogiła żołnierzy radzieckich.

Cechą charakterystyczną krajobrazu są również kapliczki, krzyże i figury przydrożne. Do najcenniejszych należy barokowa figura św. Tomasza w Mędrzechowie, kapliczka z ludową rzeźbą MB w Mędrzechowie, figury NMP Niepokalanie Poczętej w Wólce Grądzkiej z pracowni W. Samka z Bochni, krzyż przydrożny z 1836 roku i figura Chrystusa Najświętsze Serce w Kupieninie.

rodzaje kapliczek przydrożnych

Innym, równie istotnym elementem są pomniki, których na terenie gminy Mędrzechów jest kilka. Do najciekawszych oczywiście należy zaliczyć obeliski w Kupieninie, Mędrzechowie i Grądach oraz na cmentarzu parafialnym w Woli Mędrzechowskiej w formie głazu narzutowego, upamiętniający poległych mieszkańców tej parafii w obu wojnach światowych oraz wojnie polsko-bolszewickiej.

Ostatnim cennym elementem, ujętym w Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków w 2025 roku jest stacja kolejowa w Mędrzechowie z początków XX wieku, świadcząca o trosce ówczesnych działaczy społecznych o rozwój regionu (w 1906 została otwarta trasa kolejowa z Tarnowa do Szczucina).

stacja kolejowa w Mędrzechowie

Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to każdy ślad działalności człowieka znajdujący się na powierzchni lub w ziemi. Zabytki dzielimy na ruchome i nieruchome. Zabytek ruchomy to wytwór pracy człowieka w postaci narzędzi, broni, naczyń, ozdób, natomiast zabytek nieruchomy to pozostałości po osadach (budowlach), cmentarzyskach, pracowniach krzemieniarskich i dymarskich, kopalniach, które ukryte są pod powierzchnią ziemi (nazywane są stanowiskami archeologicznymi). W przypadku odkrycia zabytków archeologicznych w trakcie np. robót budowlanych należy wstrzymać wszelkie działania, zabezpieczyć miejsce odkrycia i zawiadomić właściwy WKZ, a jeśli to niemożliwe właściwego wójta, burmistrza, prezydenta miasta. Wszelkie działania inwestycyjne na stanowiskach archeologicznych oraz w ich sąsiedztwie, wymagają postępowania zgodnego z obowiązującymi przepisami odrębnymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Stanowiska archeologiczne są ewidencjonowane w WUOZ w postaci Kart Ewidencji Zabytku Archeologicznego Lądowego (KEZAL) wykonywanych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Całe terytorium Polski podzielone jest na prostokąty (obszary), w ramach których wykonywana jest inwentaryzacja i opracowanie stanowisk archeologicznych. Teren gminy Mędrzechów leży na obszarze AZP o numerach 98-67, 98-66, 97-66. Badania w ramach AZP prowadzono w latach 2000-2004 przez zespół badaczy J. Okoński, B. Szpunar i A. Szpunar, A. Kukulę. Biorąc pod uwagę specyfikę badań powierzchniowych np. dostępność terenu, katalog stanowisk archeologicznych jest otwarty.

Z uwagi na położenie gminy Mędrzechów – stanowiska archeologiczne grupują się przede wszystkim na wydmach. Do najstarszych śladów osadnictwa należą znaleziska z Grądów i Wólki Grądzkiej, datowane na paleolit schyłkowy oraz mezolit. Wraz z ociepleniem klimatu w holocenie osadnictwo na omawianych terenach wzrasta. Nowa epoka - neolit (młodsza epoka kamienia) związana jest z rozprzestrzenianiem się rolnictwa i hodowli. Notuje się tu aż 27 stanowisk archeologicznych (śladów osadniczych i osad) w Wólce Grądzkiej, Grądach, Mędrzechowie i Wójcinie. W epoce brązu liczba stanowisk maleje do 16, w okresie wpływów rzymskich (kultura przeworska) do 9, we wczesnym średniowieczu – 11, aby w późnym średniowieczu wzrosnąć do 20. Największe stanowiska archeologiczne to wielokulturowe osady w Mędrzechowie (stan. 2/8, 3/9, 4/10) i Grądach (st. 6/6). Do ciekawszych znalezisk z terenu gminy należy wczesnośredniowieczna buława z brązu typu gwiazdzistego, odkryta przed połową XIX wieku, znajdowała się w zbiorach Karola Rogawskiego, później Muzeum Czartoryskich w Krakowie, obecnie Muzeum Archeologicznego.

Stanowiska ujęte w GEZ Gminy Mędrzechów:

Lp.	Miejscowość	obszar AZP	Numer stan w miejsc	Numer stan na obsz. arkusza	Funkcja	Chronologia
1	Grądy	98-66	1	1	ślad osadnictwa, osada	epoka kamienia, prahistoria, wczesne średniowiecze
2	Grądy	98-66	2	2	ślad osadnictwa, osada	neolit (kultura pucharów lejkowatych), epoka brązu (kultura łużycka), późne średniowiecze

3	Grądy	98-66	3	3	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka brązu (kultura łużycka), późne średniowiecze
4	Grądy	98-66	4	4	osada	pradzieje
5	Grądy	98-66	5	5	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
6	Grądy	98-66	6	6	śląd osadnictwa, osada	neolit , epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)
7	Grądy	98-66	7	28	śląd osadnictwa	pradzieje
8	Grądy	98-66	8	29	śląd osadnictwa	epoka kamienia
9	Grądy	98-66	9	30	śląd osadnictwa, osada	neolit prahistoria
10	Grądy	98-66	10	31	śląd osadnictwa	pradzieje
11	Grądy	98-66	11	32	śląd osadnictwa	prahistoria, neolit, wczesne średniowiecze
12	Grądy	98-66	12	33	śląd osadnictwa	epoka kamienia
13	Grądy	98-66	13	34	śląd osadnictwa	pradzieje
14	Grądy	98-66	14	35	śląd osadnictwa	epoka kamienia
15	Grądy	98-66	15	36	śląd osadnictwa	epoka kamienia
16	Grądy	98-66	16	37	śląd osadnictwa, osada	neolit (kultura ceramiki sznurowej), prahistoria
17	Grądy	98-66	17	38	śląd osadnictwa, osada	neolit, prahistoria
18	Grądy	98-66	18	39	śląd osadnictwa	pradzieje
19	Grądy	98-66	19	40	osada	nowożytność
20	Grądy	98-66	20	41	śląd osadnictwa	epoka kamienia, prahistoria
21	Grądy	98-66	21	42	śląd osadnictwa	pradzieje
22	Grądy	98-66	22	43	śląd osadnictwa, osada	epoka brązu, późne średniowiecze
23	Grądy	98-66	23	44	osada	epoka brązu
24	Grądy	98-66	24	45	śląd osadnictwa	neolit
25	Grądy	98-66	25	46	śląd osadnictwa	epoka kamienia, późny okres rzymski (kultura przeworska)
26	Grądy	98-66	26	47	śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy, prahistoria
27	Grądy	98-66	27	48	osada	prahistoria, późne średniowiecze
28	Grądy	98-66	28	49	osada	późne średniowiecze
29	Grądy	98-66	29	50	osada	późne średniowiecze
30	Grądy	98-66	31	52	śląd osadnictwa	neolit
31	Grądy	98-66	32	53	śląd osadnictwa, osada	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
32	Grądy	98-66	33	54	śląd osadnictwa	epoka kamienia
33	Grądy	98-66	34	55	śląd osadnictwa, osada	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
34	Grądy	98-66	35	57	śląd osadnictwa	neolit
35	Grądy	98-66	36	58	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
36	Grądy	98-66	37	59	śląd osadnictwa	mezolit
37	Grądy	98-66	38	60	śląd osadnictwa, osada	pradzieje, neolit

38	Grądy	98-66	39	64	śląd osadnictwa	epoka kamienia
39	Grądy	98-66	40	65	śląd osadnictwa	epoka kamienia
40	Kupienin	97-66	1	13	śląd osadnictwa	epoka kamienia
41	Mędrzechów	98-66	1	7	osada	nieokreślona
42	Mędrzechów	98-66	2	8	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, neolit, epoka brązu, prahistoria, MOP, OWR, późne średniowiecze
43	Mędrzechów	98-66	3	9	osada	prahistoria, okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), wczesne średniowiecze
44	Mędrzechów	98-66	4	10	osada	epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), wczesne średniowiecze (XI-XII wiek), późne średniowiecze
45	Mędrzechów	98-66	5	11	osada	neolit, prahistoria, późne średniowiecze
46	Mędrzechów	98-66	6	12	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, późne średniowiecze, epoka nowożytna
47	Mędrzechów	98-66	8	13	osada	epoka brązu, okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), epoka nowożytna
48	Mędrzechów	97-66	9	10	śląd osadnictwa	epoka kamienia
49	Mędrzechów	97-66	10	11	śląd osadnictwa	pradzieje
50	Mędrzechów	97-66	11	12	śląd osadnictwa	epoka kamienia
51	Mędrzechów	98-66	12	14	śląd osadnictwa	nieokreślona
52	Mędrzechów	97-66	12	29	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), nowożytność
53	Mędrzechów	98-66	13	20	śląd osadnictwa	epoka kamienia
54	Mędrzechów	98-66	14	21	śląd osadnictwa	epoka kamienia
55	Mędrzechów	98-66	15	22	śląd osadnictwa, osada	neolit, prahistoria, epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), wczesne średniowiecze, średnie średniowiecze
56	Mędrzechów	98-66	16	23	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), prahistoria, późne średniowiecze

57	Mędrzechów	98-66	17	24	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), pradzieje, wczesne średniowiecze
58	Mędrzechów	98-66	18	25	osada	epoka brązu, późne średniowiecze
59	Mędrzechów	98-66	19	26	osada	epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)
60	Mędrzechów	98-66	20	27	osada	późne średniowiecze
61	Mędrzechów	98-66	21	66	śląd osadnictwa	epoka kamienia
62	Mędrzechów	98-66	22	67	śląd osadnictwa	epoka kamienia
63	Mędrzechów	98-66	23	68	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
64	Mędrzechów	98-66	24	69	śląd osadnictwa, osada	prahistoria, okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), późne średniowiecze
65	Mędrzechów	98-66	25	70	śląd osadnictwa	epoka kamienia
66	Mędrzechów	98-66	26	71	śląd osadnictwa	epoka kamienia
67	Mędrzechów	98-66	27	72	śląd osadnictwa	neolit
68	Mędrzechów	98-66	28	73	śląd osadnictwa, osada	prahistoria, późne średniowiecze
69	Mędrzechów	98-66	29	74	śląd osadnictwa	pradzieje
70	Mędrzechów	98-66	30	75	śląd osadnictwa	epoka kamienia
71	Mędrzechów	98-66	31	76	śląd osadnictwa	epoka kamienia
72	Mędrzechów	98-66	32	77	osada	późne średniowiecze
73	Mędrzechów	98-66	33	78	śląd osadnictwa, osada	prahistoria, późne średniowiecze
74	Mędrzechów	98-66	34	85	śląd osadnictwa	epoka kamienia
75	Odmęt	97-66	1	18	śląd osadnictwa	epoka kamienia
76	Wola Mędrzechowska	98-66	1	79	śląd osadnictwa	epoka kamienia
77	Wola Mędrzechowska	98-66	2	80	śląd osadnictwa	neolit
78	Wola Mędrzechowska	98-66	3	81	śląd osadnictwa	epoka kamienia
79	Wola Mędrzechowska	98-66	4	82	śląd osadnictwa	epoka kamienia
80	Wola Mędrzechowska	98-66	5	93	śląd osadnictwa	epoka kamienia
81	Wola Mędrzechowska	98-66	6	96	osada	neolit
82	Wola Mędrzechowska	98-66	7	97	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, prahistoria, wczesna epoka brązu
83	Wola Mędrzechowska	98-66	8	98	śląd osadnictwa	epoka kamienia
84	Wola Mędrzechowska	98-66	9	99	osada	pradzieje

85	Wola Mędrzechowska	98-66	10	100	śląd osadnictwa	neolit
86	Wola Mędrzechowska	98-67	11	1	śląd osadnictwa	neolit
87	Wola Mędrzechowska	98-67	12	2	śląd osadnictwa	epoka nowożytna
88	Wola Mędrzechowska	98-67	13	3	śląd osadnictwa	prahistoria, epoka nowożytna
89	Wola Mędrzechowska	98-67	14	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia
90	Wola Mędrzechowska	98-67	15	11	śląd osadnictwa	epoka kamienia, epoka nowożytna,
91	Wola Mędrzechowska	98-67	16	12	śląd osadnictwa	epoka kamienia, epoka nowożytna,
92	Wola Mędrzechowska	98-67	17	13	śląd osadnictwa	epoka kamienia
93	Wójcina	97-66	1	19	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, prahistoria, epoka nowożytna
94	Wójcina	97-66	2	14	śląd osadnictwa	epoka kamienia
95	Wójcina	97-66	3	15	śląd osadnictwa	epoka kamienia
96	Wójcina	97-66	4	16	śląd osadnictwa	epoka kamienia, prahistoria, epoka brązu
97	Wójcina	97-66	5	17	śląd osadnictwa	epoka kamienia
98	Wójcina	97-66	6	20	osada	neolit
99	Wójcina	97-66	7	21	śląd osadnictwa	neolit
100	Wójcina	97-66	8	22	śląd osadnictwa	epoka kamienia
101	Wójcina	97-66	9	23	śląd osadnictwa	epoka kamienia
102	Wójcina - Delastowice	97-66	2	24	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, prahistoria, epoka nowożytna
103	Wólka Grądzka	98-66	1	15	śląd osadnictwa	epoka kamienia
104	Wólka Grądzka	98-66	2	56	śląd osadnictwa	neolit
105	Wólka Grądzka	98-66	3	61	śląd osadnictwa	pradzieje
106	Wólka Grądzka	98-66	4	62	śląd osadnictwa	neolit
107	Wólka Grądzka	98-66	5	63	śląd osadnictwa	neolit
108	Wólka Grądzka	98-66	6	83	śląd osadnictwa	epoka kamienia
109	Wólka Grądzka	98-66	7	84	śląd osadnictwa	neolit, prahistoria
110	Wólka Grądzka	98-66	8	86	śląd osadnictwa	neolit, prahistoria
111	Wólka Grądzka	98-66	9	87	osada	neolit
112	Wólka Grądzka	98-66	10	88	śląd osadnictwa	epoka kamienia, prahistoria
113	Wólka Grądzka	98-66	11	89	obozowisko, śląd osadnictwa, osada	neolit, prahistoria, wczesna epoka brązu
114	Wólka Grądzka	98-66	12	90	śląd osadnictwa	epoka kamienia
115	Wólka Grądzka	98-66	13	91	śląd osadnictwa	epoka kamienia
116	Wólka Grądzka	98-66	14	92	śląd osadnictwa	epoka kamienia, prahistoria
117	Wólka Grądzka	98-66	15	94	śląd osadnictwa	epoka kamienia
118	Wólka Grądzka	98-66	16	95	śląd osadnictwa	mezolit
119	Wólka Grądzka	98-66	17	101	śląd osadnictwa	neolit
120	Wólka Grądzka	98-66	18	102	śląd osadnictwa	epoka kamienia

121	Wólka Grądzka	98-66	19	103	śląd osadnictwa	neolit
122	Wólka Grądzka	98-66	20	104	śląd osadnictwa	epoka kamienia
123	Wólka Grądzka	98-66	21	105	śląd osadnictwa	epoka kamienia
124	Wólka Grądzka	98-66	22	106	śląd osadnictwa	epoka kamienia, późny okres rzymski (kultura przeworska)

Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Ruchome zabytki archeologiczne z terenu gminy znajdują się w Muzeum Ziemi Tarnowskiej w Tarnowie i Muzeum Archeologicznym w Krakowie.

Dziedzictwo niematerialne

Gwara ludowa z terenu gminy Dąbrowa Tarnowska należy do dialektu małopolskiego, który wykształcił się w skupisku etniczno-językowym plemienia Wiślan w dorzeczu górnej Wisły między Pogórzem Karpackim, Górami Świętokrzyskimi i Puszcą Sandomierską. Dialekt ten znacznie poszerzył swój zasięg terytorialny na skutek migracji. Co ciekawe to właśnie dialekt małopolski wpłynął znacznie na ukształtowanie się polskiego języka literackiego od przełomu XIV/XV wieku. Obecnie gwara regionalna jest pielęgnowana, również na terenie gminy Dąbrowa Tarnowska.

W ujęciu etnograficznym gmina Dąbrowa Tarnowska należy do regionu Krakowiaków Wschodnich. Męski strój ludowy Krakowiaków Wschodnich to biała lniana koszula, proste spodnie z płótna lnianego w pionowe, najczęściej biało-czerwone paski, pas, buty, kaftan bez rękawów lub z rękawami, sukmana i rogatywka. Ubiór kobiecy charakteryzował się wielością odmian i wariantów. Inaczej ubierano się w okolicach Pińczowa, Skalbierza, Miechowa, Brzeska czy Dąbrowy Tarnowskiej. Ubiór składał się następujących elementów: *chusta czepcowa* (dla mężatki) lub chustka, koszula oraz często stanowiąca jej uzupełnienie oddzielna kryzka, suto marszczone spódnice: wierzchnia i spodnia (*fartuchy*), zapaska, gorset, kaftan (*katana*), obuwie i korale.

Tradycyjny ubiór Krakowiaków Wschodnich z terenów Powiśla Dąbrowskiego (źródło: <http://www.archiwum.mckokol.pl>)

W gminie działa Gminna Biblioteka Publiczna wraz z filią biblioteczną w Grądach, która gromadzi i udostępnia informację lokalną, dokumentuje życie społeczne, gospodarcze i kulturalne gminy, organizuje wystawy, warsztaty, spotkania autorskie, konkurs na najaktywniejszego czytelnika, konkursy recytatorskie, prowadzi zajęcia dla dzieci i młodzieży. Swoją działalność prowadzą również kluby sportowe: LZS Wójcina, Ava Grądy, LZS Mędrzechów. W Woli Mędrzechowskiej działa od 1989 roku Orkiestra Dęta uświetniająca swoimi występami liczne uroczystości odbywające się na terenie gminy i poza nią. Na terenie gminy prężnie działają następujące stowarzyszenia: Stowarzyszenie „Nasza Gmina Mędrzechów”, KGW w Mędrzechowie, Wójcinie, Woli Mędrzechowskiej, OSP Mędrzechów, Kupienin, Wójcina, Grądy, Wola Mędrzechowska. Funkcjonuje Wiejski Dom Historii i Tradycji w Kupieninie, gdzie w starym domu, z przełomu wieku XIX i XX wieku, urządzono izbę regionalną.

Gmina Mędrzechów należy do Lokalnej Grupy Działania – „Perły Ponidzia”. Przez gminę przebiega szlak rowerowy (Wiśłana Trasa Rowerowa i Velo Dunajec).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Trzy najcenniejsze zabytki z terenu gminy otrzymały wpis do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Są to:

Lp	miejsowość	obiekt	datowanie	nr rej.
1	Mędrzechów	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY pw. NMP KRÓLOWEJ POLSKI wraz z drzewostanem i ogrodzeniem	1844 rok	A-1409/M z dnia 07.04.2014
2	Kupienin	Figura kamienna NSJ	1909 rok	B-179/M z dnia 16.02.2010
3	Wola Mędrzechowska	Krzyż przydrożny	1882 rok	B-514/M z dnia 20.01.2021

Kościół parafialny pod wezwaniem NMP Królowej Polski powstał z kaplicy pw. NMP Niepokalanie Poczętej, ufundowanej w 1844 roku przez Zofię z Branickich Potocką. Kaplica ta wybudowana w stylu późno klasycystycznym nawiązywała do kościoła pw. św. Stanisława w Szczepanowie (kaplicy cmentarnej). Do 1888 roku miała charakter prywatny z prawem odprawiania mszy. Od tego roku stała się kaplicą publiczną. Erekcja parafii nastąpiła dopiero w 1919 roku. Od 1918 roku rozpoczęła się budowa nowego kościoła parafialnego z wykorzystaniem istniejącej kaplicy, która została wbudowana w korpus nawy od strony wschodniej. W latach 1938-1948 dobudowano wieżę. Kościół parafialny wraz z istniejącą grupą drzew jest istotnym elementem krajobrazu miejscowości. Jest również jednym z najbardziej wartościowych zabytków na terenie gminy. Posiada wartości historyczne, wraz z dawnym dworem i folwarkiem oraz wsią stanowił zespół historyczno-architektoniczny.

kościół pw. NMP Królowej polski w Mędrzechowie

Kolejnymi zabytkami wpisanymi do rejestru są dwie kapliczki przydrożne, jedna w formie krzyża przydrożnego, druga - figury Jezusa Najświętsze Serce. Kamienna figura Chrystusa – Najświętsze Serce wystawiona w 1909 roku przez Gminę Kupienin w miejscu karczmy znajduje się na skrzyżowaniu dróg z Wójciny do Kupienina i Mędrzechowa. Figurę wykonał W. Samek z Bochni. Natomiast krzyż przydrożny z Woli Mędrzechowskiej ufundowany został przez Zofię i Józefa Morcinków w 1882 roku i stał pierwotnie w innym miejscu. Po renowacji ustawiony jest przed kościołem parafialnym.

Figura NSJ i krzyż przydrożny z Kupienina i Woli Mędrzechowskiej

Objęcie wyżej wymienionych zabytków formą ochrony jakim jest wpis do rejestru zabytków ma swoje konsekwencje w postaci należytego sparowania nad nim opieki. Właściciel lub posiadacz ma obowiązek zapewnienia warunków, między innymi, naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia zabytku, utrzymania zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie, upowszechniania wiedzy o zabytku (art. 5 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Właściciel lub posiadacz ma obowiązek zawiadomić WKZ w przypadku zniszczenia, zagubienia, kradzieży, zagrożeniu zabytku, miejsca przechowywania, zmianach dotyczących właściciela lub posiadacza zabytku (art. 28 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). W przypadku prowadzonych robót budowlanych, prac restauracyjnych, konserwatorskich, prac archeologicznych itp. przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie WKZ (art. 36 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Art. 38, 39, 40 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) określa sposób kontroli zabytku wpisanego do rejestru zabytków przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych oraz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków mają zastosowanie przepisy art. 31 i 32 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym nałożony jest obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych jeśli nastąpi przekształcenie lub zniszczenie zabytku archeologicznego (w trakcie realizacji inwestycji), których rodzaj i zakres określa WKZ w drodze decyzji. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków może zwrócić się do ministra kultury lub wojewódzkiego konserwatora zabytków o udzielenie dotacji na sfinansowanie prac restauratorskich i konserwatorskich (art. 74) w wysokości 50% lub 100% jeśli obiekt posiada wyjątkową wartość historyczną (art. 78 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Dodatkowo dotacji mogą udzielać organy samorządu: gminy, powiatu i województwa (art. 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)).

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminną Ewidencją Zabytków założono zarządzeniem nr 15/2013 Wójta Gminy Mędrzechów z dnia 09.04.2013. Ujętych w niej było 22 obiekty nieruchome oraz 123 stanowiska archeologiczne. Do aktualizacji GEZ przystąpiono w 2025 roku. Trzy obiekty nieruchome zostały wykreślone z uwagi na zły stan zachowania lub utratę wartości zabytkowych, natomiast ujęto cztery nowe obiekty. Liczbę kart stanowisk archeologicznych ustalono ostatecznie na 124.

Obiekty wykreślone z Gminnej Ewidencji Zabytków z uwagi na zły stan techniczny lub utratę wartości zabytkowych:

1	Grądy	dom nr 81
2	Mędrzechów	Budynek mieszkalno-sklepowy - obecnie Dom Ludowy z Gminną Biblioteką
3	Wójcina	Dom nr 45

Nowe obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków po aktualizacji w 2025 roku:

1	Wola Mędrzechowska	Krzyż przydrożny	1882 rok
2	Grądy	Miejsce pamięci - cmentarz choleryczny	1873 (2013) rok
3	Mędrzechów	Obora w zespole plebańskim, obecnie garaże	II poł XIX wieku
4	Mędrzechów	Budynek stacji kolejowej	1904 rok

Zaktualizowaną GEZ Gminy Mędrzechów, MWKZ w Krakowie, Delegatura w Tarnowie pozytywnie zaopiniował pismem z dnia 10.09.2025 (DT-V.5133.25.2025.EB.TS3). Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta zarządzeniem nr 114/2025 Wójta Gminy Mędrzechów z dnia 17 listopada 2025 r.

Lista zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Mędrzechów:

Lp.	miescowość	obiekt	adres	datowanie
1	Mędrzechów	Dworek Oficjalisty	Mędrzechów 3 dz. ewid. 804	2 ćw. XIX wieku
2	Mędrzechów	Leśniczówka	Mędrzechów (przysiółek Podborze) dz. ewid. 746	XIX/XX wieku
3	Mędrzechów	Kościół parafialny pw. NMP Królowej Polski wraz z drzewostanem i ogrodzeniem	Mędrzechów 1 dz. ewid. 746	1844 rok
4	Mędrzechów	Cmentarz parafialny	Mędrzechów dz. ewid. 712-715	1937 rok
5	Wola Mędrzechowska	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	Wola Mędrzechowska 128 dz. ewid. 228	1938 rok
6	Wola Mędrzechowska	Cmentarz parafialny	Wola Mędrzechowska dz. ewid. 233-235	1939 rok
7	Mędrzechów	Dom nr 5	Mędrzechów 5 dz. ewid. 810	4 ćw. XIX w.
8	Mędrzechów	Figura poległych	Mędrzechów	1936 rok

			dz. ewid. 462	
9	Grądy	Obelisk	Grądy (między posesją nr 23 a 36B) dz. ewid. 653/2	1930 rok
10	Mędrzechów	Figura św. Tomasza	Mędrzechów 221 dz. ewid. 750/6	1766 rok
11	Kupienin	Figura kamienna NSJ	Kupienin (przy drodze ze Szczucina do Mędrzechowa) dz. ewid. 618	1909 rok
12	Kupienin	Figura poległych	Kupienin dz. ewid. 209	1933 rok
13	Kupienin	Figura - krzyż przydrożny	Kupienin dz. ewid. 251/1	1836 rok
14	Mędrzechów	Kapliczka	Mędrzechów 118 dz. ewid. 1570	1912 rok
15	Mędrzechów	Figura - krzyż przydrożny	Mędrzechów (naprzeciwko posesji nr 90) dz. ewid. 1136/2	1948 rok
16	Grądy	Kapliczka MB	Grądy (przy drodze z Mędrzechowa do Dąbrowy Tarnowskiej) dz. ewid. 488/7	1869 rok
17	Wólka Grądzka	Figura MB NP	Wólka Grądzka (przy drodze z Mędrzechowa do Dąbrowy Tarnowskiej) dz. ewid. 45	1900 rok
18	Wólka Grądzka	Figura MB NP	Wólka Grądzka (przysiółek Dwór, naprzeciwko posesji nr 45) dz. ewid. 154	1948 rok
19	Wola Mędrzechowska	Figura MB NP	Wola Mędrzechowska (naprzeciwko posesji nr 69) dz. ewid. 361/2	1954 rok
20	Wola Mędrzechowska	Krzyż przydrożny	Wola Mędrzechowska 128 dz. ewid. 228	1882 rok
21	Grądy	Miejsce pamięci - cmentarz choleryczny	Grądy (za posesją nr 112) dz. ewid. 757/17	1873 (2013) rok
22	Mędrzechów	Obora w zespole plebańskim (obecnie garaże)	Mędrzechów 1 dz. ewid. 747	II poł. XIX wieku
23	Mędrzechów	Budynek stacji kolejowej	Mędrzechów 34 dz. ewid. 1110/2	1904 rok

Najliczniejszą grupę obiektów zabytkowych stanowią kapliczki i krzyże przydrożne (często dziękczynne, wotywnie, oddające mieszkańców w opiekę Bożej Opatrzności) a także obeliski (pomniki) upamiętniające I i II wojnę światową i tragiczny los mieszkańców gminy. W ewidencji znalazły się trzy cmentarze (w tym dwa parafialne), dwa kościoły oraz pozostałości zespołu dworskiego (dawny dwór rządowy i leśniczówka).

W przypadku obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków, **pozwolenie na budowę lub rozbiórkę** wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 Ustawy prawo budowlane). W trakcie realizacji inwestycji i stwierdzenia jej kolizji ze stanowiskiem archeologicznym mają zastosowanie przepisy art. 31 i 32 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym nałożony jest obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych w przypadku przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, których rodzaj i zakres określa WKZ w drodze decyzji.

W momencie przypadkowego odkrycia zabytku archeologicznego należy zawiadomić o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub właściwego wójta, prezydenta lub burmistrza.

Wykaz obiektów stanowiących własność Gminy Mędrzechów:

- Kupienin dz. nr 618 - figura Najświętsze Serce Jezusa,
- Grądy dz. nr 653/2 – Obelisk,
- Grądy dz. nr 757/17 - Miejsce pamięci - cmentarz choleryczny,
- Mędrzechów dz. nr 1136/2 - Figura - krzyż przydrożny,
- Wola Mędrzechowska dz. nr 361/2 - Figura MB NP,
- Kupienin dz. nr. 209 - Figura poległych.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie najważniejszymi zabytkami w gminie Mędrzechów są zabytki rejestrowe (kościół pw. NMP Królowej Polski, krzyż i figura przydrożna).

Oprócz zabytków wpisanych do rejestru należy wskazać również takie zabytki, które mają szczególne znaczenie dla społeczności lokalnej poprzez wyjątkowy związek z jej historią – pomniki upamiętniające poległych w I i II wojnie światowej oraz w wojnie polsko-bolszewickiej.

Równie cenne są krzyże czy figury przydrożne, oddające w opiekę Bożą poszczególne rodziny czy całe społeczności wsi. Do najcenniejszych należą nie tylko te wpisane do rejestru zabytków, ale również inne, w tym barokowa figura przydrożna św. Tomasza z 1766 roku w Mędrzechowie, krzyż przydrożny z 1836 roku w Kupieninie oraz kapliczka z ludową rzeźbą Matki Bożej z Dzieciątkiem z 1869 roku w Grądach.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

W zaktualizowanej Gminnej Ewidencji Zabytków ujętych jest łącznie 23 obiekty nieruchome i ruchome oraz 124 stanowiska archeologiczne. Najlepiej zachowanymi obiektami na terenie gminy Mędrzechów są zabytki będące własnością parafii oraz gminy. Większość krzyży przydrożnych i kapliczek jest również w dobrym stanie.

W latach 2017 – 2024 Gmina Mędrzechów przeprowadziła następujące inwestycje związane z opieką nad zabytkami:

- w 2024 roku przeprowadzono renowację figury NSJ w Kupieninie za kwotę 71 720 zł (w tym dotacja z RPOZ w kwocie 62 720 zł)
- 2023 rok: prace konserwatorskie trzech ołtarzy w kościele parafialnym w Woli Mędrzechowskiej (koszt 716 182 zł , w tym środki własne Gminy – 14 324 zł); renowacja witraży w kościele parafialnym w Mędrzechowie (koszt 597 143 zł, w tym środki własne Gminy 11 943 zł)
- 2021 rok – konserwacja i renowacja kapliczki MB z Dzieciątkiem w Grądach za kwotę 67 761 zł (w tym środki własne 55 761 zł)
- 2019 - 2020 rok – renowacja Pomnika Ofiar Wojen Światowych (Figura Poległych) w Kupieninie na kwotę 37 700 zł wraz z zagospodarowanie terenu wokół pomnika na kwotę 6 500 zł
- 2018 rok – konserwacja figury św. Tomasza w Mędrzechowie za kwotę 17 000 zł oraz Pomnika Poległych w Mędrzechowie za kwotę 65 500 zł.

Ogólnie stan zachowania zabytków w gminie Mędrzechów ocenia się na bardzo dobry.

Mocne strony - potencjał

- aktualizowana na bieżąco gminna ewidencja zabytków
- atrakcyjne turystycznie położenie, w pobliżu ważnych szlaków komunikacyjnych, w sąsiedztwie miasta powiatowego
- walory krajobrazowe i przestrzenne Gminy
- dobre rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu gminy,
- uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym i w programach prorozwojowych Gminy
- biblioteka gminna jako instytucja upowszechniania kultury
- działalność licznych organizacji pozarządowych i stowarzyszeń
- „dobry klimat” dla ochrony i poprawy stanu obiektów zabytkowych i historycznie i kulturowo ważnych, zarówno ze strony władz gminy jak i mieszkańców
- właściwe wykorzystywanie środków zewnętrznych na cele związane z odnową obiektów zabytkowych
- możliwość pozyskania zewnętrznych środków finansowych na prace dotyczące zabytków

Słabe strony - problemy

- zasoby substancji zabytkowej są skromne
- niedostateczna edukacja o wartościach dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców,
- brak dofinansowania do projektów dotyczących remontów, brak lub niska wiedza o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów,
- zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz zanik stosowania tradycyjnych materiałów

Szanse

- działania zmierzające do zatrzymania degradacji zasobów dziedzictwa kulturowego,

- współfinansowanie prac remontowych, konserwatorskich
- rozwój współczesnej sztuki ludowej opartej na tradycji, podtrzymanie obrzędowości ludowej i ochrona ginących zawodów,
- stworzenie warunków do wykorzystania zasobu dziedzictwa materialnego na potrzeby funkcji kulturowych i edukacyjnych,
- rozszerzenie współpracy międzyregionalnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
- wysoka aktywność administracji samorządowej w pozyskiwaniu środków pozabudżetowych,
- wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami
- stworzenie i promocja lokalnych wzorców architektonicznych nawiązujących do tradycji miejsca,
- pozytywna rola Kościoła w dziedzinie ochrony zabytków

Zagrożenia

- postępująca degradacja obiektów zabytkowych wskutek ograniczonego inwestowania
- utrudnienia w pozyskiwaniu środków na ochronę i zachowanie zabytków,
- brak środków finansowych w stosunku do potrzeb na ochronę zabytków,
- niewystarczająca współpraca państwa i samorządu terytorialnego na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego.

7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów na lata 2026-2029 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy. Starania, które będą prowadzić do jego realizacji powinny służyć budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej, utrzymaniu ładu przestrzennego oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby osiągnięcie tego celu było możliwe należy określić główne kierunki działań oraz zadania priorytetowe w realizacji. W miarę ich wypełniania, działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Priorytetami, zadaniami i kierunkami działań programu opieki są:

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

Kierunek 1 Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania

1/ dofinansowanie prac restauratorsko – konserwatorskich przy obiektach niebędących własnością gminy na podstawie stosownej uchwały dotyczącej udzielania dotacji (zgodnie z art. 81 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- w miarę pojawiających się potrzeb

2/ renowacja lub utrzymanie zabytków będących własnością gminy:

- bieżące utrzymanie zabytków i ich otoczenia
- renowacja obelisku – pomnika poległych w czasie wojen światowych w Grądach

Kierunek 2 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

1/ Określenie, szczególnych z punktu widzenia gminy, kryteriów ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturowego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także przy kształtowaniu środowiska (np. podczas wydawania decyzji o warunkach zabudowy czy przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego)

2/ Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków w planie ogólnym gminy

Kierunek 3 Ochrona historycznie ukształtowanych układów ruralistycznych i miejskich polegająca na poprawie ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez:

- ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy
- wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi, miasta oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy,
- wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunek 1 Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy

1/ Wspieranie projektów naukowo-konserwatorskich dotyczących dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu, w tym badań nad architekturą drewnianą, etnograficznych czy archeologicznych

2/ Dalsze poszerzanie bazy Gminnej Ewidencji Zabytków o nowe obiekty opracowane w ramach badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego gminy

Kierunek 2 Poszerzanie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy

1/ Udostępnianie i aktualizacja informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy

2/ Tworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego

Kierunek 3 Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

1/ Inicjowanie i organizowanie (np. we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa) szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców i pracowników gminy

2/ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych dla różnych grup wiekowych

3/ Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy)

4/ Wspieranie organizacji konferencji popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy

5/ Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także właściwego postępowania przy zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo

8. Instrumentarium realizacji GPOnZ

Realizacja Programu powinna odbywać się poprzez współpracę samorządu gminy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafią, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi a także ośrodkami naukowymi i muzeami. Kolejną formą realizacji Programu są działania własne władz samorządowych, które można podzielić na:

- prawne – problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego powinna być uwzględniona przez władze gminy przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego
- finansowe – należyte utrzymanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
- programowe – realizacja projektów i programów regionalnych, w tym działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej i innych funduszy zewnętrznych

Realizację Programu można podzielić na dwa segmenty – zarządzanie oraz monitoring i ewaluację. Oba elementy wdrażania są ze sobą spójne i wzajemnie zależne, co oznacza że oba są warunkiem realizacji programu.

System zarządzania Programem odbywa się na trzech poziomach. Są to:

- **Rada Gminy – uchwała Program oraz przyjmuje sprawozdania w okresach dwuletnich**
- **Wójt Mędrzechowa – odpowiada za przygotowanie i realizację Programu oraz sporządza sprawozdanie z jego realizacji dla Rady Gminy**
- **Urząd Gminy wraz ze swoimi jednostkami organizacyjnymi – odpowiada za bieżącą realizację zadań Programu**

Zakłada się, że zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków)
- finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych)

- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami)
- społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami i wykorzystaniem zabytków)
- kontrolnych (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego)

9. Zasady oceny realizacji GPOnZ

Właściwy monitoring i wynikająca z niego ocena realizacji Programu powinna się odbywać na podstawie rzetelnych informacji. Podstawą metodologii zbierania informacji są:

- bazowanie na przyjętych w gminie zasadach gromadzenia i przetwarzania informacji,
- wykorzystywanie jak największej ilości dostępnych danych i źródeł informacji
- stosowanie odpowiednich (adekwatnych) mierników

Zestaw proponowanych mierników dla każdego z priorytetów przedstawia się następująco:
Priorytet I. Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

1. Poziom **0,15 %** wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami (przy czym poziom wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wynosi **1,15 %**)
2. Wartość dofinansowania wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych tym pracom
3. Liczba i wartość dofinansowania obiektów zabytkowych objętych wsparciem zewnętrznym
4. Wartość wsparcia udzielonego z budżetu gminy dla właścicieli prywatnych i organizacji pozarządowych na realizację Programu
5. Liczba wdrożonych dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy
6. Powstanie Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
7. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
8. Inne

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego itp.)
2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych
4. Liczba opracowanych i wydanych informatorów o zabytkach (w tym folderów promocyjnych, przewodników itp.) lub liczba pobrań aplikacji
5. Liczba publikacji z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego
6. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
7. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
8. Liczba osób uczestniczących w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie gminy
9. Liczba inicjatyw indywidualnych i społecznych wspieranych przez gminę i związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym
10. Inne

10. Źródła finansowania GPOnZ

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego lub trwałego zarządu. Wiąże się to z prowadzeniem i finansowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych powyżej działań jest jej zadaniem własnym.

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotację można otrzymać składając stosowny wniosek do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia albo przechowywania zabytku. Może ona zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Celem udzielenia może być wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, które mogą zostać objęte dotacją:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Jeżeli zabytek poddawany pracom konserwatorskim posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania przy zabytku dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań. Przepis ten stosuje się także w przypadku, gdy w trakcie realizacji działań nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego, po jego wpisaniu do rejestru lub ujęciu w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków i określeniu zakresu oraz rodzaju badań archeologicznych.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z różnych źródeł. Są to m.in.:

- środki z budżetu gminy Mędrzechów
- środki z budżetu samorządu województwa lub powiatu
- środki Funduszu Kościelnego - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji
- środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- środki dostępne w ramach programów finansowanych z funduszy unijnych

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy w kilku programach operacyjnych:

Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane będą projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego, a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Kultura ludowa i tradycyjna

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultury tradycyjnej, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez „mistrza” w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Wspólnie dla dziedzictwa

Program jest organizowany celem wzmacniania społecznego zaangażowania w ochronę materialnego dziedzictwa kulturowego oraz wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń. Wnioskodawcami mogą być organizacje pozarządowe, które planują realizować projekty obejmujące prace porządkowe przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnych ewidencjach zabytków. W ramach programu można także aplikować o dofinansowanie zadań polegających m.in. na identyfikowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego (materialnego) czy wzmacnianiu praktyk społeczno-kulturowych, np. tradycji rękodzielniczych czy zanikających, dawnych technik budowlanych. Dofinansowaniem objęte mogą być również projekty edukacyjne i popularyzujące wiedzę na temat dziedzictwa materialnego oraz promujące dobre praktyki w zakresie poszukiwania zabytków zgodnie z obowiązującymi procedurami i zasadami ochrony dziedzictwa archeologicznego. W projektach realizowanych przez organizacje pozarządowe uczestniczą wolontariusze, zyskując nowe doświadczenie i podnosząc swoje kompetencje z zakresu opieki nad dziedzictwem kulturowym.

Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Premiowane będą również działania związane z upowszechnianiem wiedzy na temat miejsc, faktów oraz postaci związanych z walką i męczeństwem. Promowane jest:

- podkreślenie prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu
- zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów
- zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia
- tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym
- twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego
- stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałymi upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej)

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe, osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Kultura cyfrowa

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniających opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, a także ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Infrastruktura domów kultury

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez ministra kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Partnerstwo publiczno-prywatne

Istnieją również możliwości finansowania prac przy zabytkach z wykorzystaniem ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym z dnia 19 grudnia 2008 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 407 i 1079.), która określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego. Dla realizacji wspólnych projektów przez administrację publiczną i przedsiębiorców w formule PPP ważne są również: ustawa z dnia 21 października 2016 r. o koncesji na roboty budowlane lub usługi (Dz. U. z 2021 r. poz. 541, z 2019 r. poz. 1655 i z 2022 r. poz. 1726) oraz ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1710 i z 2020 r. poz. 1517) regulujące podstawowe zasady współpracy publiczno-prywatnej.

Wg ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005 i 1079) zadania własne gmin obejmują również sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7, pkt. 1, ppkt 9). W celu wykonywania zadań gmina może tworzyć jednostki organizacyjne, a także zawierać umowy z innymi podmiotami, w tym z organizacjami pozarządowymi (art. 9, pkt. 1).

Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027

Aktualnie zamieszczony w serwisie regionalnego programu województwa małopolskiego projekt programu „Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027” bezpośrednio nie uwzględnia wsparcia na ochronę zabytków w postaci odrębnego priorytetu. Autorzy zwracają jednak uwagę na konieczność podejmowania działań na rzecz ochrony, udostępniania i promocji dziedzictwa kulturowego, dzięki czemu stworzone zostaną warunki dla rozwoju gospodarczego w oparciu o różnorodność kulturową jako czynnik konkurencyjności.

Beneficjenci będą mieli możliwość realizacji obowiązków związanych z opieką nad zabytkami przy okazji realizacji zadań z zakresu kultury, energetyki, środowiska czy poprawy jakości usług.

Natomiast w ramach priorytetu 5 „Małopolska infrastruktura społeczna” zaplanowano cel szczegółowy pod nazwą „Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych”. W jego ramach będą realizowane inwestycje w obszarze kultury i turystyki, przyczyniające się do pobudzania szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym walki z wykluczeniem społecznym oraz rozwojem kapitału społecznego, m.in. poprzez uczestnictwo w kulturze i twórcze wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. Dodatkowo, dzięki wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów regionu, stworzone zostaną warunki sprzyjające wzrostowi zatrudnienia. Wspierane będą w szczególności następujące rodzaje działań:

- rozwój infrastruktury instytucji kultury, a w tym:
 - budowa, rozbudowa i modernizacja instytucji kultury, w tym ich wyposażenie w nowe technologie wzmacniające ofertę kulturalną oraz zapewnienie warunków technicznych i programowych w zakresie ich dostępności, m.in. dla osób z niepełnosprawnościami, seniorów i rodzin z małymi dziećmi;
 - wsparcie w zakresie dokumentowania, zachowywania i upowszechniania dziedzictwa niematerialnego m.in. poprzez badania terenowe, sporządzanie wywiadów i dokumentacji etnograficznej, upowszechnianie kultury ludowej;
 - w zakresie rozwoju infrastruktury kultury, możliwe będzie również wsparcie obiektów, które mają charakter zabytkowy m.in. poprzez realizację prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, oraz prac zabezpieczających przy zabytkach wraz z ich otoczeniem, umożliwiających zachowanie dotychczasowych funkcji zabytku, a także służących nadaniu im nowych funkcji z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne, edukacyjne czy służące integracji społecznej. Możliwa będzie również konserwacja zabytków ruchomych jako część szerszego projektu infrastrukturalnego;
 - rozwój i udostępnianie szlaków kulturowych.
- rozwój i promocja oferty turystycznej:
 - budowa, rozbudowa i promocja zintegrowanej sieci głównych tras rowerowych VeloMałopolska, przebiegających przez całe województwo i łączących główne jego ośrodki;
 - budowa, rozbudowa i promocja produktów turystycznych, np. turystycznych szlaków tematycznych (odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych regionu), w tym budowa schronisk na szlakach.

Ponadto zaplanowano wsparcie w zakresie dostosowania w szczególności obiektów infrastruktury kultury, obiektów turystycznych oraz szlaków do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (m.in. likwidacja barier architektonicznych). Głównymi odbiorcami wsparcia będą mieszkańcy województwa małopolskiego, turyści oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 – Priorytet VII: Kultura (projekt zatwierdzony przez Radę Ministrów)

Celem priorytetu jest wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. Obejmuje on inwestycje w rozwój infrastruktury kultury oraz ochronę dziedzictwa kulturowego w celu wzmocnienia ich potencjału w zakresie oddziaływania na rozwój gospodarczy. Szczególną pieczę zostaną objęte zabytki UNESCO, Pomniki Historii oraz obiekty posiadające tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego. Działanie obejmuje wsparcie obiektów, w których w wyniku realizacji projektu prowadzona będzie działalność kulturalna i które mają potencjał do rozwoju turystyki kulturowej. Poprzez realizację inwestycji związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (w tym zabytków ruchomych), zwiększy się ich atrakcyjność dla odbiorców. Priorytet uwzględnia również wspieranie rozwoju infrastruktury wspierającej ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Ma on ponadto za zadanie zwiększyć atrakcyjność i konkurencyjność regionów poprzez wykorzystanie unikalnego zasobu jakim jest dziedzictwo kulturowe, w celu przyciągnięcia turystów krajowych i zagranicznych.

Środki z funduszu mogą wykorzystywać jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021- 2027

Tego typu programy są podzielone na trzy kategorie: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia. W przypadku programów współpracy transgranicznej aplikować mogą do nich jednostki z obszarów przylegających do granic państwowych. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży. W ramach programów współpracy transnarodowej mogą współdziałać duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw, natomiast w zakresie współpracy międzyregionalnej wszystkie regiony. Projekty oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski Mechanizm Finansowy 2014-2021

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki na te programy przeznaczone są przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego - Norwegię, Islandię i Lichtenstein. Wspierają one działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy, z trzeciej edycji Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021) uruchomione zostały w 2016 r., a programy będą wdrażane do 2024 r. Program opiera się na dwóch działaniach:

- zarządzanie dziedzictwem kulturowym, którego celem jest poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym poprzez stworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności kulturalnej, zarówno w ramach ochrony dziedzictwa

kulturowego, jak również w zakresie infrastruktury kulturalnej; w skład tego działania wchodzi:

- poddziałanie 1.1: *Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego*, w którego ramach możliwa jest ochrona, konserwacja, i/ lub rozbudowa zabytków nieruchomych z ich otoczeniem na potrzeby działalności kulturalnej, a także ochrona zabytkowych ogrodów i parków
- poddziałanie 1.2: *Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego*, gdzie możliwa jest budowa, rozbudowa i remont infrastruktury kulturalnej
 - współpraca kulturalna – celem tego działania jest rozwój współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami i uczestnikami życia kulturalnego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy polskimi instytucjami a instytucjami z Norwegii, Islandii i Lichtensteinu

Dofinansowanie może sięgnąć 85% kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy każdorazowo sprawdzać wzory aktualnie obowiązujących dokumentów na stronie programu.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)

Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termo-modernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe.

W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.

Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęto:

- przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz
- budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego;
- budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow>

Inne programy

Jednostki samorządu terytorialnego i ich wydziały organizacyjne mogą również korzystać z innych źródeł pozyskiwania środków na opiekę nad zabytkami oraz na wzmacnianie tożsamości lokalnej. Programy o takim profilu proponują np. fundacje, którym patronują duże firmy z kapitałem polskim. Gmina może także wspierać organizacje pozarządowe w pozyskiwaniu takich środków. Przykładowo programy wspierające proponują:

- Fundacja Orlen – *Program „Czuwamy! Pamiętamy!”*; jego celem jest przywrócenie należnej czci Miejscom Pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a które do tej pory pozostawały w złym stanie technicznym. Wnioskodawcą mogą być:
 - organizacje pozarządowe lub oddziały terenowe organizacji pozarządowej posiadające osobowość prawną lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (z wyłączeniem spółek prawa handlowego) tj. fundacje, stowarzyszenia, uczniowskie kluby sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej, organizacje społeczno-zawodowe rolników;
 - podmioty niebędące organizacją pozarządową, np. jednostki samorządu terytorialnego lub ich jednostki organizacyjne, szkoły publiczne, przedszkola publiczne;
 - kościelne jednostki organizacyjne prowadzące działalność pożytku publicznego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- Wnioskodawcą może być również podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego, jeśli jest jednocześnie wpisany do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej.

- Fundacja Łukasiewicza - celem *Programu „Rozgrzewamy Polskie Serca”* jest wspieranie inicjatyw działających na rzecz integracji lokalnej społeczności wokół kultury, tradycji oraz wydarzeń lub pamięci historycznej. Podejmowane inicjatywy mają budować kapitał społeczny na lokalnym poziomie. Program skierowany jest do organizacji pozarządowych, jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych, szkół publicznych i przedszkoli publicznych oraz związków wyznaniowych i ich organizacji. Zgłaszane projekty muszą oddziaływać na lokalną społeczność oraz być związane z pielęgnowaniem kultury, tradycji, wydarzenia lub pamięci historycznej.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gmina będzie wydatkowała środki na realizację zadań z zakresu ochrony zabytków poprzez:

- zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków będących własnością gminy,
- dofinansowanie lub pomoc w zdobyciu środków na prace restauratorsko – konserwatorskie przy obiektach niebędących własnością gminy
- umieszczenie stosownych zapisów dotyczących ochrony zabytków w strategii rozwoju gminy, planie ogólnym, miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego itp.
- wykonywanie opracowań z zakresu lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego gminy (w ramach współpracy z instytucjami naukowymi i zajmującymi się ochroną zabytków, ekspertami, poprzez działalność organizacji pozarządowych – np. lokalnych stowarzyszeń itp.)

Zakres finansowania planowanych przez gminę zadań z zakresu opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego realizowanego łącznie z działalnością bibliotek, świetlic i domów kultury jest ustalony na 1,15% corocznie uchwalanego budżetu.

12. Podsumowanie

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów na lata 2026-2029 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona lokalnych wartości kulturowych, w tym zabytków, tradycji i krajobrazu kulturowego. Ważnym elementem Programu jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych. Zakłada się, że cele nakreślone w Programie będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz gminy z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Krakowie, Delegatura w Tarnowie, jednostkami samorządu terytorialnego oraz innymi organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów kulturowych i krajobrazowych.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Kolejna edycja (aktualizacja) Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy.

Wybrana bibliografia:

Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych,
Karty ewidencyjne zabytków ruchomych,
Karty stanowisk archeologicznych AZP

www.medrzechow.net

www.isap.sejm.gov.pl

www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/

www.maps.arcanum.com

www.mapy.geoportal.gov.pl

www.ksszczucin.prv.pl/powisle

www.atlasfontium.pl/rejestry-poborowe-korony/

www.archiwum.meksokol.pl

www.pceikz.pl/klub-ak/

„Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Mędrzechów na lata 2017-2020”

„Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na terenie diecezji Tarnowskiej”

załącznik 1

Lp	miejsowość	obiekt	adres	darowanie
1	Mędrzechów	Dworek Oficjalisty	Mędrzechów 3 dz. ewid. 804	2 ćw. XIX wieku
2	Mędrzechów	Leśniczówka	Mędrzechów (przysiółek Podborze) dz. ewid. 746	XIX/XX wieku
3	Mędrzechów	Kościół parafialny pw. NMP Królowej Polski wraz z drzewostanem i ogrodzeniem	Mędrzechów 1 dz. ewid. 746	1844 rok
4	Mędrzechów	cmentarz parafialny	Mędrzechów dz. ewid. 712-715	1937 rok
5	Wola Mędrzechowska	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	Wola Mędrzechowska 128 dz. ewid. 228	1938 rok
6	Wola Mędrzechowska	Cmentarz parafialny	Wola Mędrzechowska dz. ewid. 233-235	1939 rok
7	Mędrzechów	Dom nr 5	Mędrzechów 5 dz. ewid. 810	4 ćw. XIX w.
8	Mędrzechów	Figura poległych	Mędrzechów dz. ewid. 462	1936 rok
9	Grądy	Obelisk	Grądy (między posesją nr 23 a 36B) dz. ewid. 653/2	1930 rok
10	Mędrzechów	Figura św. Tomasza	Mędrzechów 221 dz. ewid. 750/6	1766 rok
11	Kupienin	Figura kamienna NSJ	Kupienin (przy drodze ze Szczucina do Mędrzechowa) dz. ewid. 618	1909 rok
12	Kupienin	Figura poległych	Kupienin dz. ewid. 209	1933 rok
13	Kupienin	Figura - krzyż przydrożny	Kupienin dz. ewid. 251/1	1836 rok
14	Mędrzechów	Kapliczka	Mędrzechów 118 dz. ewid. 1570	1912 rok
15	Mędrzechów	Figura - krzyż przydrożny	Mędrzechów (naprzeciwko posesji nr 90) dz. ewid. 1136/2	1943 rok
16	Grądy	Kapliczka MB	Grądy (przy drodze z Mędrzechowa do Dąbrowy Tarnowskiej) dz. ewid. 488/7	1869 rok
17	Wólka Grądzka	Figura MB NP	Wólka Grądzka (przy drodze z Mędrzechowa do Dąbrowy Tarnowskiej) dz. ewid. 45	1900 rok

18	Wólka Grądzka	Figura MB NP	Wólka Grądzka (przysiółek Dwór, naprzeciwko posesji nr 45) dz. ewid.154	1948 rok
19	Wola Mędrzechowska	Figura MB NP	Wola Mędrzechowska (naprzeciwko posesji nr 69) dz. ewid. 361/2	1954 rok
20	Wola Mędrzechowska	Krzyż przydrożny	Wola Mędrzechowska 128 dz. ewid. 228	1882 rok
21	Grądy	Miejsce pamięci - cmentarz choleryczny	Grądy (za posesją nr 112) dz. ewid. 757/17	1873 (2013) rok
22	Mędrzechów	Obora w zespole plebańskim (obecnie garaże)	Mędrzechów 1 dz. ewid. 747	II poł. XIX wieku
23	Mędrzechów	Budynek stacji kolejowej	Mędrzechów 34 dz. ewid. 1110/2	1904 rok

załącznik 2

Lp.	Miejscowość	Gmina	AZP	Numer stanowiska w miejscowości	Numer stanowiska na obszarze arkusza
1	Grądy	Mędrzechów	98-66	1	1
2	Grądy	Mędrzechów	98-66	2	2
3	Grądy	Mędrzechów	98-66	3	3
4	Grądy	Mędrzechów	98-66	4	4
5	Grądy	Mędrzechów	98-66	5	5
6	Grądy	Mędrzechów	98-66	6	6
7	Grądy	Mędrzechów	98-66	7	28
8	Grądy	Mędrzechów	98-66	8	29
9	Grądy	Mędrzechów	98-66	9	30
10	Grądy	Mędrzechów	98-66	10	31
11	Grądy	Mędrzechów	98-66	11	32
12	Grądy	Mędrzechów	98-66	12	33
13	Grądy	Mędrzechów	98-66	13	34
14	Grądy	Mędrzechów	98-66	14	35
15	Grądy	Mędrzechów	98-66	15	36
16	Grądy	Mędrzechów	98-66	16	37
17	Grądy	Mędrzechów	98-66	17	38
18	Grądy	Mędrzechów	98-66	18	39
19	Grądy	Mędrzechów	98-66	19	40
20	Grądy	Mędrzechów	98-66	20	41
21	Grądy	Mędrzechów	98-66	21	42
22	Grądy	Mędrzechów	98-66	22	43
23	Grądy	Mędrzechów	98-66	23	44
24	Grądy	Mędrzechów	98-66	24	45
25	Grądy	Mędrzechów	98-66	25	46
26	Grądy	Mędrzechów	98-66	26	47
27	Grądy	Mędrzechów	98-66	27	48
28	Grądy	Mędrzechów	98-66	28	49
29	Grądy	Mędrzechów	98-66	29	50
30	Grądy	Mędrzechów	98-66	31	52
31	Grądy	Mędrzechów	98-66	32	53
32	Grądy	Mędrzechów	98-66	33	54
33	Grądy	Mędrzechów	98-66	34	55
34	Grądy	Mędrzechów	98-66	35	57
35	Grądy	Mędrzechów	98-66	36	58
36	Grądy	Mędrzechów	98-66	37	59
37	Grądy	Mędrzechów	98-66	38	60
38	Grądy	Mędrzechów	98-66	39	64
39	Grądy	Mędrzechów	98-66	40	65
40	Kupienin	Mędrzechów	97-66	1	13
41	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	1	7
42	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	2	8
43	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	3	9
44	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	4	10
45	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	5	11

46	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	6	12
47	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	8	13
48	Mędrzechów	Mędrzechów	97-66	9	10
49	Mędrzechów	Mędrzechów	97-66	10	11
50	Mędrzechów	Mędrzechów	97-66	11	12
51	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	12	14
52	Mędrzechów	Mędrzechów	97-66	12	29
53	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	13	20
54	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	14	21
55	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	15	22
56	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	16	23
57	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	17	24
58	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	18	25
59	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	19	26
60	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	20	27
61	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	21	66
62	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	22	67
63	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	23	68
64	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	24	69
65	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	25	70
66	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	26	71
67	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	27	72
68	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	28	73
69	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	29	74
70	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	30	75
71	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	31	76
72	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	32	77
73	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	33	78
74	Mędrzechów	Mędrzechów	98-66	34	85
75	Odmęt	Mędrzechów	97-66	1	18
76	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	1	79
77	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	2	80
78	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	3	81
79	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	4	82
80	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	5	93
81	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	6	96
82	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	7	97
83	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	8	98
84	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	9	99
85	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-66	10	100
86	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	11	1
87	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	12	2
88	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	13	3
89	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	14	7
90	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	15	11
91	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	16	12
92	Wola Mędrzechowska	Mędrzechów	98-67	17	13
93	Wójcina	Mędrzechów	97-66	1	19
94	Wójcina	Mędrzechów	97-66	2	14
95	Wójcina	Mędrzechów	97-66	3	15

96	Wójcina	Mędrzechów	97-66	4	16
97	Wójcina	Mędrzechów	97-66	5	17
98	Wójcina	Mędrzechów	97-66	6	20
99	Wójcina	Mędrzechów	97-66	7	21
100	Wójcina	Mędrzechów	97-66	8	22
101	Wójcina	Mędrzechów	97-66	9	23
102	Wójcina - Delastowice	Szczucin	97-66	2	24
103	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	1	15
104	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	2	56
105	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	3	61
106	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	4	62
107	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	5	63
108	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	6	83
109	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	7	84
110	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	8	86
111	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	9	87
112	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	10	88
113	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	11	89
114	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	12	90
115	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	13	91
116	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	14	92
117	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	15	94
118	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	16	95
119	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	17	101
120	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	18	102
121	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	19	103
122	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	20	104
123	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	21	105
124	Wólka Grądzka	Mędrzechów	98-66	22	106